

References

1. Igor Sikors'kyj. Vid Kyjeva do Konnektukutu, vid neba do nebes / za red. I. V. Shpaka. – Kyi'v: VD «ADEF» – Ukrai'na, 2014. – 256 s.
2. Iz istorii Kievskogo politehnicheskogo instituta. T.1 (1898–1917 gg.). – Kiev: izd-vo Kievskogo universiteta, 1961. – 388 s.
3. Kyi'vs'kyj politehnichnij instytut: narys istorii' / G. F. Beljakov, Je. S. Vasylenko, M. F. Vil'kov. – Kyi'v: Nauk. dumka, 1995. – 320 s.
4. Kyi'vs'kyj politehnichnij i Kyi'vs'kyj sil's'kogospodars'kyj instytuty: XXV rokiv. 1898–1923 rr. Juvilejnyj zbirnyk. – Kyi'v: Derzh. trest «Kyi'v – Druk», 1924. – 280 s.
5. Materialy (listovki, bjulleteni, pis'ma) o revoljucionnom dvizhenii studentov Kieva v 1900–1901 gg. – Derzhavnyj arhiv m. Kyjeva (dali – DAK). – F.342. – Op.1. – Spr.1.
6. Nakaz komissii po prepisaniju letnih praktik. Spisok praktik, postupivshih v 1912–1913 gg. – Kiev: Tip. A. M. Ponomareva i I. I. Vrublev's'kogo, 1913. – 12 s.
7. Otchet o sostojanii Kievskogo politehnicheskogo instituta imperatora Aleksandra II za 1899 g. – Kiev: Tip. gubernskoj upravly, 1900. – 56 s.
8. Otchet o rabote KPI za 1899 g. Svedenija o prepodavateljah i kolichestve studentov na 1 janvarja 1899 g. – DAK. – F.18. – Op.2. – Spr.33.
9. Perepiska s Departamentom torgovli i manufaktur Ministerstva finansov, s Kievskim birzhevym komitetom i drugimi uchrezhdenijami ob organizacii Pravlennja instituta, o naznachenii uchrezhdenijami predstavitelej v Pravlenie (07.07.1898 – 22.09.1906 gg.). – DAK. – F.18. – Op.1. – Spr.11.
10. Perepiska s Kievskim, Podol'skim, Volynskim general-gubernatorom o shodkah i sobranijah studentom KPI (15.10.1905 – 11.08.1908 gg.). – DAK. – F.18. – Op.3. – Spr.62.
11. Perepiska s Mlavskoj tamozhnej o besposhlennom propuske kuplennyh za granicej uchebnyh posobij (03.09.1898 – 22.02.1899 gg.). – DAK. – F.18. – Op.1. – Spr.34.
12. Perepiska s pravlenijami zheleznyh dorog – Ljubavo-Romenskoj, Jugo-Zapadnoj, Moskovsko-Brestskoj, Vladikavkazskoj, Sibirskoj, pravleniem Odesskogo porta, Zyrjanskogo gorno-obogatitel'nogo kombinata o prohozhdenii praktiki studentami Kievskogo politehnicheskogo instituta imperatora Aleksandra II (1901 g.). – DAK. – F.18. – Op.3. – Spr.10.
13. Perepiska s Sosnovskoj tamozhnej o besplatnom propuske kuplennyh za granicej uchebnyh posobij (03.09.1898 – 22.02.1899 gg.). – DAK. – F.18. – Op.1. – Spr.34.
14. Perepiska s tipografiej ob izdanii «Izvestij KPI» (17.11.1900 – 09.02.1904 gg.). – DAK. – F.18. – Op.4. – Spr.42.
15. Perepiska s uchebnoj chast'ju Ministerstva finansov ob ustrojstve pri institute ispytatel'noj parovoznoj stancii. – DAK. – F.18. – Op.4. – Spr.60.
16. Pysarevs'ka N. V. Stanovlennja konstruktora i aviatora I. Sikors'kogo v chasy navchannja v KPI / N. V. Pysarevs'ka, L. S. Bashtova // Storinky istorii': Zb. nauk. pr. – Kyi'v: NTUU «KPI», 2009. – Vyp.29. – S.95–110.
17. Polozhenie pro KPI, primernyj uchebnyj plan (1898–1900 gg.). – DAK. – F.18. – Op.1. – Spr.2.
18. Pravila dlja studentov Kievskogo politehnicheskogo instituta imperatora Aleksandra II. – Kiev: Kiev. gubernskaja tipografija, 1898. – 11 s.
19. Pravila biblioteki Kievskogo politehnicheskogo instituta imperatora Aleksandra II. – Kiev: Kiev. gubernskaja tipografija, 1898. – 11 s.
20. Spisok russkih i inostrannyh periodicheskikh izdanij, poluchaemyh v biblioteke Kievskogo politehnicheskogo instituta imperatora Aleksandra II na 1900–1901 gg. – Kiev: Obshhestvo pechatki S. P. Jakovleva, 1900. – 74 s.
21. Timoshenko S. P. Vospominanija / S. P. Timoshenko. – Kiev: Nauk. Dumka, 1993. – 424 s.
22. Feodosova I. V. Rozvytok vyshhoj' inzhenernoi' osvity v Ukrai'ni (kinec' XIX – 30-ti rr. XX stolittja) [Elektronnyj resurs] / I. V. Feodosova. – Rezhym dostupu: www.nauka.udpu.org.ua/wp-content/uploads/novyny/17.10.14/pdf.
23. Finansovye smety Kievskogo politehnicheskogo instituta imperatora Aleksandra II na 1909 g. – Kiev: Tipografija «Rabotnik», 1911. – 35 s.
24. Ustav Kievskogo politehnicheskogo instituta imperatora Aleksandra II (1898 g.). – Kiev: Kievo-Galickaja tipografija, 1899. – 31 s.
25. Uchebnyj plan mehanicheskogo otdelenija KPI po predmetnoj sisteme. – Kiev: Tip. S. V. Kul'zhenko, 1906. – 14 s.
26. Cirkulyary Ministerstva finansov, Kievskoj gorodskoj policii o vvedenii nacional'nyh ogranicenij pri prieme studentov v KPI. – DAK. – F.18. – Op.1. – Spr.6.
27. Jankovyj V. V. Kyi'vs'ka politehnika: Vytoky. Istorychni doslidzhennja / V. V. Jankovyj. – Kyi'v: Vd. EKMO, 2010. – 152 s.

Bilyavs'ka O. S., PhD, Associate Professor, Department of History NTUU «KPI» (Ukraine, Kyiv), viktory.pechyborsh@gmail.com

The educational process at the Kiev Polytechnic Institute in the first years of its existence (end of XIX – the beginning of the XX century)

The article presents an analysis of the various aspects of the educational process at the Kiev Polytechnic Institute in the period of the industrial revolution in Dnieper Ukraine in late XIX – early XX century. First of all is the process of reform of higher technical education described, its characteristics in high school and the impact on improving of the efficiency of training of engineers.

Keywords: Council of Professors and the Office of the Institute, course and objective system of education, curriculum, scientific schools, conversion and final exams, lectures, industrial practice, degrees protection.

Биливская О. С., кандидат исторических наук, доцент кафедры истории, НТТУ «КПИ» (Украина, Киев), viktory.pechyborsh@gmail.com

Учебный процесс в Киевском политехническом институте в первые годы его функционирования (конец XIX – начало XX вв.)

Проанализированы различные аспекты организации учебного процесса в Киевском политехническом институте в период промышленного переворота в Надднепрятской Украине в конце XIX – начале XX в. Прежде всего рассматривается процесс реформирования высшего технического образования, его особенности в названном вузе и влияние на повышение эффективности подготовки инженерных кадров.

Ключевые слова: Совет профессоров и Правление института, курсовая и предметная система обучения, учебный план, научные школы, переводные и выпускные экзамены, лекции, производственная практика, защита дипломов.

УДК 94(47)08+339.56:303.446.4«XIX–XX»

Жиленкова І. М., кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії та етнополітики, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), i.zhilenkova@ukr.net

ПРОБЛЕМИ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ. У СПОГАДАХ ТА МЕМУАРАХ СУЧАСНИКІВ

Сучасний кризовий стан економіки України, переорієнтування вітчизняного експорту на нові надійні ринки, обумовлює логічну та суспільно-політичну актуальність дослідження. Відтак, мета статті полягає у аналізі висвітлення проблем зовнішньої торгівлі України XIX – початку XX ст. у мемуарах сучасників.

Під кутом історіографічного бачення розглядається мемуарна література проблем зовнішньої торгівлі України кінця XIX – початку XX ст., видана як у дожовтєвий період, так і в післяреволюційний час. Охарактеризовано зміст документів, простежено документальну та наративну складові комплексу джерел, розкрито їх репрезентативність, новизну та повноту, виявлені інформаційні можливості для реконструкції теми. З'ясовано, що ця група документів дає можливість простежити деякі аспекти пріоритетів промислового капіталу України наприкінці XIX – на початку XX ст., специфіку взаємодії ринкових механізмів та розвитку продуктивних сил в аграрному експорті, зовнішньоторговельні чинники, що впливали на обсяги торгівлі України в досліджуваній період.

Ключові слова: мемуари, зовнішня торгівля, протекціонізм, фритредерство, експорт, митна політика.

Об'єктивне та системне вивчення будь-яких історичних процесів, подій і явищ, незалежно від предмету наукового аналізу, повинне бути поєднане з дослідженням джерельної бази, яка становить основу будь-якої наукової роботи. Саме у ході її наповнення та оцінки не лише «спливають» нові дані, а й визначається реальна цінність історіографічних праць за рахунок перевірки повноти

та достовірності поданої інформації. Виходячи з цього, комплексне вивчення проблем зовнішньої політики України в контексті інтересів промислового і аграрного капіталу (кінець XIX – початку XX ст.) потребує залучення широкого спектру джерел, зокрема, спогадів та мемуарів сучасників, критичного з'ясування їх об'єктивно-суб'єктивної природи.

Загалом, варто відзначити відносно обмежену кількість статистичних джерельних даних, що стосуються торгівлі українських земель як з іншими регіонами Російської імперії, так із закордоном до 1914 р. Зважаючи на це, вивчення відповідної проблематики має ґрунтуватися не лише на основі відомостей про ввіз–вивіз, обсяги залізничних і морських перевезень (чорноморсько–азовський регіон), а й матеріалів періодичної преси, джерел особового походження.

Серед комплексу документальних матеріалів окрему групу становлять мемуари та спогади чиновників і сучасників епохи, їх епістолярна спадщина. Специфіка цієї категорії джерел (перш за все, важливих для нас спогадів) полягає у тому, що вони характеризуються не лише загальною наративністю стилю, а й яскраво вираженим авторським суб'єктивізмом, відображенням індивідуальних поглядів на економічні проблеми Російської імперії, симпатій та антипатій (зокрема, у питанні вибору між протекціоністським курсом та фритредерством).

До цієї групи входять спогади, щоденники та листування:

- 1) вищих урядовців, осіб загальнодержавного масштабу (С. Вітте, П. Извольський, В. Коковцов, В. Маклаков);
- 2) регіональних державних чиновників, людей, що мали безпосереднє або опосередковане відношення до організації зовнішньої торгівлі і контролю за її здійсненням (О. Ауербах, В. Бертенсон, С. Корш, М. Черкасов, І. Янжул).

Перша підгрупа представлена мемуарною літературою державних діячів вищого рангу, аналіз якої, незважаючи на підвищений рівень суб'єктивізму авторів (порівняно з другою підгрупою) допомагає глибше зрозуміти загальну історичну атмосферу того часу та уточнити деталі окремих процесів, пов'язаних із зовнішньоторгівельною політикою Російської імперії. Свідчення цих сучасників також мають велике значення для розуміння специфіки тогочасної економіки та «внутрішніх» умов її функціонування. Так, особливо важливі для нас «Спогади» міністра фінансів Росії С. Вітте про події 1892–1906 рр., коли він займав посади міністра шляхів сполучення (1892) та фінансів (1903), голови Комітету міністрів (1903–1906) і Ради міністрів (1906). Це джерело багато в чому дозволило розібратися в закулісних хитросплетіннях торгово–промислової політики вказаного періоду [5–7]. У цій трьохтомній праці також знайшли оцінку роздуми та дії представників правлячих кіл стосовно найважливіших питань фінансової політики держави. Крім того у «Спогадах» С. Вітте висвітлено взаємовідносини між окремими урядовими відомствами з приводу експортно–імпоротної діяльності; досить детально охарактеризовано інтереси промислового капіталу у сфері розвитку транспортної інфраструктури (залізничних шляхів) з точки зору її впливу на ввіз/вивіз товарів. Зауважимо, аналіз джерела засвідчує яскраво виражене намагання автора ідеалізувати власну роль у законодавчих соціально–

економічних та зовнішньополітичних ініціативах кінця XIX – початку XX ст., які мали позитивні наслідки. При цьому сучасна російська дослідниця С. Абезгауз стверджує, що говорити про деяку упередженість змісту мемуарів С. Вітте дозволяє його бажання повернутися до влади після відставки в 1906 р. [1]. Відзначимо, що незважаючи на це, для стилю автора було характерне суворе дотримання хронологічної канви та відповідності документальним матеріалам з особистого архіву.

Досить багаті та різнопланові на інформацію політичного характеру спогади П. Извольського – міністра закордонних справ у 1906–1910 рр. [11], В. Коковцова – міністра фінансів у 1904–1914 рр. [12], та В. Маклакова – члена Державної думи III–IV скликань (1907–1917 рр.) [14–15].

Друга підгрупа мемуарів має більш спеціалізоване економічне спрямування та використовувалася нами в якості комплексу локальних джерел, відомості яких потребують органічного поєднання, перш за все, із статистично–довідковими матеріалами.

Оглядову інформацію формування зовнішньоторгівельних інтересів буржуазії Донбасу (щодо урядової підтримки, побудови залізничних шляхів та ін.) в контексті висвітлення особливостей розвитку кам'яновугільної промисловості регіону подав у своїх спогадах гірничий інженер О. Ауербах (1844–1916) [2–3]. Подібний характер мали й мемуари промисловця І. Уманського, де відповідні міркування поєднувалися з автобіографічними відомостями про створення та діяльність «Гірничопромислового товариства Донецького басейну», «Берестово–Богодухівського кам'яновугільного товариства» та «Голубівсько–Берестово–Богодухівського гірничопромислового товариства» [8–9].

Сформувавши загальне уявлення про специфіку розвитку залізниць в Російській імперії, особливості реорганізації їх управління та розробки транспортного законодавства дозволяє вивчення «Спогадів про залізничну службу» юрисконсульта С. Корша [13]. У роботі з ракурсу бачення сучасника постає проблема наявності розбіжностей між адміністрацією та чиновниками Державного контролю Російської імперії та вирішення подібних питань з огляду на інтереси промислового капіталу.

Натомість «аграрне» спрямування мали автобіографічні записки урядового агронома у Херсонській, Таврійській, Катеринославській Подільській, Волинській губерніях В. Бертенсона про сільськогосподарські виставки, орієнтація яких, як відомо, мала й експортний характер [4]; та землевласника Київської губернії М. Черкасова – з подачею інформації про врожайність економії та вивезенням зернової продукції за кордон [18].

У контексті аналізу наявної мемуаристичної літератури необхідно виділяти, як за ступенем об'єктивності джерела, так і за рівнем репрезентативності спогади вже згаданого російського економіста, академіка І. Янжула. У даному випадку мова йде про дві праці: «Спогади І. І. Янжула про пережите та бачене у 1864–1909 рр.» (у двох випусках) та «Із спогадів та переписки фабричного інспектора першого призиву. Матеріали для історії російського робітничого питання та фабричного законодавства».

Розповідаючи про життєвий шлях у «Спогадах про пережите та бачене» (навчання в університеті, наукові відрядження до Німеччини та Англії, професорська служба та ін.) автор не оминув увагою й окремі питання,

пов'язані із його безпосередньою діяльністю – розвиток промисловості Російської імперії, її фабричної інспекції, митної політики тощо. Зокрема, будучи фабричним інспектором І. Янжул брав активну участь у численних комісіях і нарадах з розробки робочого і фабричного законодавства. Власне наприкінці XIX ст. фактично жоден суттєвий захід у цій області не проходив без його участі. Відтак, інспекторські звіти змальовували картини фабричного побуту в досить об'єктивних барвах, що вело навіть до поширення звинувачень на адресу автора в «соціалізмі» [19, с. 179].

Варто зауважити, що високий рівень достовірності спогадів І. Янжула засвідчується авторською констатацією еволюції власних поглядів стосовно окремих питань зовнішньої торгівлі, ролі в її розвитку монополістичних об'єднань. Зокрема, після службової поїздки до США у 1893 р. він переглянув своє ставлення до синдикатів і трестів, визнавши закономірність їх легалізації при умові суворої регламентації діяльності. При цьому зрозумівши закономірність концентрації виробництва, автор, разом з усвідомленням значення монополій як «нової форми ліквідації старих економічних уявлень про вільну конкуренцію», остаточно розчарувався у доцільності промислового та торгового суперництва [20, с. 148].

Вкотре звертаючись до питання до рівень суб'єктивності будь-яких спогадів, слід підкреслити, що у даному випадку І. Янжул неодноразово підкреслював і підтверджував прикладами власну відстороненість від політики та домінування для нього інтересів громадськості.

Вивчення другого вказаного джерела («Із спогадів та переписки фабричного інспектора першого призиву») дає додаткову змогу виявити недостатньо розкриті в офіційній документації деякі проблеми зовнішньої торгівлі. У цьому відношенні, як характерний приклад, заслуговує на увагу інформація про службове відрядження І. Янжула до Царства Польського з метою вивчення місцевої промисловості. Як результат, у офіційному звіті та особистих спогадах він відзначав явну корисність для тутешньої економіки приєднання до Російської імперії. При цьому по відношенню до експортно-імпоротної діяльності Польща для іноземних товарів виконувала роль «воріт у стіні» заборонних митних податків. Цікаво, що незважаючи на ці виявлені І. Янжулом намагання європейської промисловості уникнути подвійного оподаткування та обійти обмежувальні закони, він виступив проти адміністративно-примусового втручання уряду, висловивши думку про необхідність російськими фабрикантами самостійно протистояти іноземним товарам шляхом підвищення якості власної продукції [21, с. 153–154].

Насамкінець варто підкреслити, що в умовах загострення суспільно-політичних суперечностей в Російській імперії на початку XX ст. І. Янжул рішуче виступив проти проявів екстремізму та насильства, а одним із засобів виходу із кризи він вбачав продуману та своєчасну реформу фабричного побуту і робітничого питання. Саме «умиротворення» класових інтересів шляхом мирних домовленостей повинно, на його думку, завжди переважати порівняно із звичним державним «регулюванням» [21, с. V].

У вищевказаних спогадах І. Янжула, а також М. Гаугера [10], М. Межецького [16] та С. Минцлова [17], ми

знаходимо й епізодичні відомості про рівень контрабанди імпорту та її вплив на економіку Російської імперії, участь в цьому процесі чиновників митного відомства і підприємств прикордонної смуги.

Загалом, вищезгадані мемуари та спогади осіб, у переважній більшості пов'язаних безпосередньо із державними органами влади, які формували зовнішньоторговельний курс Російської імперії та контролювали ввіз/вивіз товарів є особливо цінними, оскільки у них подано факти, події, процеси з погляду безпосереднього учасника подій, що дозволяє стверджувати про вищий рівень фактологічного наповнення поданої інформації.

Список використаних джерел

1. Абезгауз С. А. Торговая политика России и ее европейские партнеры конца XIX – начала XX в.: автореф. дис. ... канд. ист. наук: спец. 07.00.02 «Отечественная история» / С. А. Абезгауз. – СПб., 2008. – 27 с.
2. Ауэрбах А. А. Воспоминания о начале развития каменноугольной промышленности в России / А. А. Ауэрбах // Русская старина. – 1909. – Т.138. – №6. – С.451–472.
3. Ауэрбах А. А. Воспоминания о начале развития каменноугольной промышленности в России / А. А. Ауэрбах // Русская старина. – 1909. – Т.140. – №12. – С.546–562.
4. Бертенсон В. А. Две сельскохозяйственные выставки юго-западного края / В. А. Бертенсон // Записки Императорского общества сельского хозяйства Южной России. – 1889. – №11. – С.45–53.
5. Витте С. Ю. Воспоминания: в 3 т. / С. Ю. Витте. – М.: Соцэкгиз, 1960. – Т.1 (1849–1894). – 555 с.
6. Витте С. Ю. Воспоминания: в 3 т. / С. Ю. Витте. – М.: Соцэкгиз, 1960. – Т.2 (1894 – октябрь 1905). – 573 с.
7. Витте С. Ю. Воспоминания: в 3 т. / С. Ю. Витте. – М.: Соцэкгиз, 1960. – Т.3 (17 октября 1905 – 1911). – 723 с.
8. Воспоминания И. Л. Уманского о первых годах его горно-промышленной деятельности, начиная с 1863 года / И. Л. Уманский // Горнозаводское дело. – 1914. – №28. – С.9286–9291.
9. Воспоминания И. Л. Уманского о первых годах его горно-промышленной деятельности, начиная с 1863 года / И. Л. Уманский // Горнозаводское дело. – 1914. – №29. – С.9321–9328.
10. Гаугер Н. Жертва по долгу службы и человеколюбия / Н. Гаугер // Страж. – 1908. – №2. – С.22–24.
11. Извольский А. П. Воспоминания / А. П. Извольский. – М.: Международные отношения, 1989. – 192 с.
12. Коковцов В. Н. Из моего прошлого. Воспоминания / В. Н. Коковцов. – М.: Современник, 1984. – 532 с.
13. Корш Е. В. Двадцать лет на железных дорогах (1889–1908 гг.). Воспоминания о железнодорожной службе / Е. В. Корш. – СПб.: Тип. А. С. Суворина, 1910. – IV, 193 с.
14. Маклаков В. А. Власть и общественность на закате старой России. Воспоминания современника / В. А. Маклаков. В 3 т. – Париж: Приложение к «Иллюстрированной России», 1936. – Т.1. – 246 с.
15. Маклаков В. А. Власть и общественность на закате старой России. Воспоминания современника / В. А. Маклаков. В 3 т. – Париж: Приложение к «Иллюстрированной России», 1936. – Т.2–3. – С.247–618.
16. Межецкий М. П. Контрабандист / М. П. Межецкий // Исторический вестник. – 1899. – Т.77. – №8. – С.494–510.
17. Минцлов С. Р. В таможенном мире. Из воспоминаний / С. Р. Минцлов. – Трапезонд: Тип. штаба Трапезонд. укрепл. р-на, 1917. – [2], 41 с.
18. Черкасов М. И. Опыты, наблюдения и воспоминания сельского хозяина / М. И. Черкасов. – Одесса: Тип. «Русская речь», 1909. – 155 с.
19. Янжул И. И. Воспоминания И. И. Янжула о пережитом и виденном в 1864–1909 гг.: Вып.1–2 / И. И. Янжул. – СПб.: Тип. т-ва п. ф. «Электро-тип. Н. Я. Стойковой», 1910. – Вып.1. – 194 с.
20. Янжул И. И. Воспоминания И. И. Янжула о пережитом и виденном в 1864–1909 гг.: Вып.1–2 / И. И. Янжул. – СПб.: Тип. т-ва п. ф. «Электро-тип. Н. Я. Стойковой», 1911. – Вып.2. – 195 с.
21. Янжул И. И. Из воспоминаний и переписки фабричного инспектора первого призыва. Материалы для истории русского рабочего вопроса и фабричного законодательства / И. И. Янжул. – СПб.: Тип. АО Брокгауз–Ефрон, 1907. – 239 с.

References

1. Abezgauz S. A. Torgovaja politika Rossii i ee evropejskie partnyry konca XIX – nachala XX v.: avtoref. dis. ... kand. ist. nauk: spec. 07.00.02 «Otechestvennaja istorija» / S. A. Abezgauz. – SPb., 2008. – 27 s.
2. Auferbah A. A. Vospominanija o nachale razvitiia kamenno-ugol'noj promyshlennosti v Rossii / A. A. Auferbah // Russkaja starina. – 1909. – T.138. – №6. – S.451–472.
3. Auferbah A. A. Vospominanija o nachale razvitiia kamenno-ugol'noj promyshlennosti v Rossii / A. A. Auferbah // Russkaja starina. – 1909. – T.140. – №12. – S.546–562.
4. Bertenson V. A. Dve sel'skohozjajstvennye vystavki jugo-zapadnogo kraja / V. A. Bertenson // Zapiski Imperatorskogo obshhestva sel'skogo hozjajstva Juzhnoj Rossii. – 1889. – №11. – S.45–53.
5. Vitte S. Ju. Vospominanija: v 3 t. / S. Ju. Vitte. – M.: Socjkgiz, 1960. – T.1 (1849–1894). – 555 s.
6. Vitte S. Ju. Vospominanija: v 3 t. / S. Ju. Vitte. – M.: Socjkgiz, 1960. – T.2 (1894 – oktjabr' 1905). – 573 s.
7. Vitte S. Ju. Vospominanija: v 3 t. / S. Ju. Vitte. – M.: Socjkgiz, 1960. – T.3 (17 oktjabrja 1905 – 1911). – 723 s.
8. Vospominanija I. L. Umanskogo o pervyh godah ego gornopromyshlennoj dejatel'nosti, nachinaja s 1863 goda / I. L. Umanskij // Gornozavodskoe delo. – 1914. – №28. – S.9286–9291.
9. Vospominanija I. L. Umanskogo o pervyh godah ego gornopromyshlennoj dejatel'nosti, nachinaja s 1863 goda / I. L. Umanskij // Gornozavodskoe delo. – 1914. – №29. – S.9321–9328.
10. Gauger N. Zhertva po dolgu sluzhby i chelovekoljubija / N. Gauger // Strazh. – 1908. – №2. – S.22–24.
11. Izvol'skij A. P. Vospominanija / A. P. Izvol'skij. – M.: Mezhdunarodnye otnoshenija, 1989. – 192 s.
12. Kokovcov V. N. Iz moego proshlogo. Vospominanija / V. N. Kokovcov. – M.: Sovremennik, 1984. – 532 s.
13. Korsh E. V. Dvadcat' let na zheleznyh dorogah (1889–1908 gg.). Vospominanija o zheleznodorozhnoj sluzhbe / E. V. Korsh. – SPb.: Tip. A. S. Suvorina, 1910. – IV, 193 s.
14. Maklakov V. A. Vlast' i obshhestvennost' na zakate staroj Rossii. Vospominanija sovremennika / V. A. Maklakov. V 3 t. – Parizh: Prilozhenie k «Illjustrirannoj Rossii», 1936. – T.1. – 246 s.
15. Maklakov V. A. Vlast' i obshhestvennost' na zakate staroj Rossii. Vospominanija sovremennika / V. A. Maklakov. V 3 t. – Parizh: Prilozhenie k «Illjustrirannoj Rossii», 1936. – T.2–3. – S.247–618.
16. Mezheckij M. P. Kontrabandist / M. P. Mezheckij // Istoricheskij vestnik. – 1899. – T.77. – №8. – S.494–510.
17. Minclov S. R. V tamozhennom mire. Iz vospominanij / S. R. Minclov. – Trapezond: Tip. shtaba Trapezond. ukrepl. r-na, 1917. – [2], 41 s.
18. Cherkasov M. I. Opyty, nabljudenija i vospominanija sel'skogo hozjajstva / M. I. Cherkasov. – Odessa: Tip. «Russkaja rech'», 1909. – 155 s.
19. Janzhul I. I. Vospominanija I. I. Janzhula o perezhitom i vidennom v 1864–1909 gg.: Vyp.1–2 / I. I. Janzhul. – SPb.: Tip. t-va p. f. «Jelektro-tip. N. Ja. Stojkovo», 1910. – Vyp.1. – 194 s.
20. Janzhul I. I. Vospominanija I. I. Janzhula o perezhitom i vidennom v 1864–1909 gg.: Vyp.1–2 / I. I. Janzhul. – SPb.: Tip. t-va p. f. «Jelektro-tip. N. Ja. Stojkovo», 1911. – Vyp.2. – 195 s.
21. Janzhul I. I. Iz vospominanij i perepiski fabrichnogo inspektora pervogo prizyva. Materialy dlja istorii russkogo rabocheho voprosa i fabrichnogo zakonodatel'stva / I. I. Janzhul. – SPb.: Tip. AO Brokgauz-Efron, 1907. – 239 s.

Zhilenkova I. M., candidate of historical sciences (Ph. D.), Associate Professor of Department of History and ethnic policy, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kiev), i.zhilenkova@ukr.net

Problems of foreign trade Ukraine late XIX – early XX century in the memories contemporaries

Modern crisis state of economy of Ukraine and redirection of native export to the new reliable markets stipulate logical, social and political current importance of research. Consequently, the aim of the article consists in analyze coverage of foreign trade of Ukraine XIX – early XX century in the memoirs of contemporaries.

Memorial literature problems of foreign trade Ukraine XIX – early XX century published both at pre-October and a post-revolutionary period is investigated from historiographic perspective. The documents is characterized, documentary and narrative components of a complex of sources are tracked, their representativeness, novelty and completeness are disclosed, information opportunities for the reconstruction of problems. It is found out that this group of documents gives the chance to priorities of industrial capital of Ukraine at the beginning of XIX cent. – at the end of XX century, specific of cooperation of market mechanisms turns out on

development of productive forces in agricultural exports, the foreign factors that affect the amount of trade of the Ukrainian Lands during this period.

Keywords: memoirs, foreign trade, protectionism, free trade, export, customs policy.

Жилenkova И. Н., кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры истории и этнополитики, Национальный педагогический университет им. М. П. Драгоманова (Украина, Киев), i.zhilenkova@ukr.net

Проблемы внешней торговли Украины конца XIX – начала XX ст. в воспоминаниях и мемуарах современников

Современное кризисное состояние экономики Украины, переориентация отечественного экспорта на новые надежные рынки обуславливает логическую и общественно-политическую актуальность исследования. Поэтому цель статьи заключается в анализе освещения проблем внешней торговли Украины XIX – начала XX в. в мемуарах современников.

Под углом историографического видения рассматривается мемуарная литература проблем внешней торговли Украины конца XIX – начала XX ст., выдана как в дооктябрьский период, так и в послереволюционное время. Охарактеризовано содержание документов, прослеживается документальная и нарративная составляющие комплекса источников, раскрыто их репрезентативность, новизна и полнота, выявленные информационные возможности для реконструкции темы. Выяснено, что эта группа документов дает возможность проследить некоторые аспекты приоритетов промышленного капитала Украины в конце XIX – начале XX вв., специфику взаимодействия рыночных механизмов и развития производительных сил в аграрном экспорте, внешнеторговые факторы, которые влияли на объемы торговли Украины в исследуемый период.

Ключевые слова: мемуары, внешняя торговля, протекционизм, фритредерство, экспорт, таможенная политика.

УДК 92(277)

Гентош Л. Р., кандидат історичних наук, науковий співробітник, Інститут історичних досліджень Львівського національного університету ім. І. Франка (Україна, Львів), hentosh7@gmail.com

Благочинна діяльність митрополита Української греко-католицької церкви Андрея Шептицького (1901–1944) задля реформування українських інституцій суспільної опіки

Досліджено харитативну діяльність митрополита Української греко-католицької церкви графа Андрея Шептицького (1901–1944). В період між двома світовими війнами, коли економічне становище українського населення в Польській державі було особливо складним, Шептицький намагався надати допомогу найбільш потребуючим членам своєї пастви. Особливу увагу він приділяв організації різних форм соціальної допомоги для дітей. З метою опіки над сиротами він утворив в 1918 р. товариство «Захист ім. Митрополита Шептицького для сиріт у Львові», ця організація діяла як фонд, котрий надавав допомогу різного роду закладам опіки над сиротами. Фактично «Захист імені митрополита Шептицького для сиріт у Львові» став прикладом створення підрозділу системи суспільної опіки для дітей з незалежним від держави фінансуванням.

Ключові слова: митрополит А. Шептицький, благочинна діяльність, соціальна опіка, допомога малозабезпеченим, товариство «Захист імені митрополита Шептицького для сиріт у Львові».

Андрей Шептицький був найбільшим меценатом і благодійником української спільноти Галичини в роки свого перебування на престолі Галицького митрополита (1901–1944).

Варто розділити його благочинну/харитативну допомогу різним інституціям, установам, фізичним особам від його меценатства в царині культури (мистецтво, література, видавничі проекти). Дещо окремо і ближче до меценатської діяльності в діяльності культури стоїть підтримка митрополитом освітніх установ та закладів. Харитативною радше слід вважати діяльність виключно допомогову, викликану гуманітарними побудженнями, спрямовану на покращення матеріального становища чи вирішення важливої гуманітарної проблеми.